

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

НАВЧАТИ ВЧИТИСЯ ПЕРЕКЛАДУ

Монографія

За загальною редакцією доктора філологічних наук,
професора С. О. Швачко

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2015

УДК 81'253
ББК 81.07
Н15

Рецензенти:

В. В. Демецька – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету;

О. В. Ребрій – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови факультету іноземних мов Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна;

А. А. Семенюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки (м. Луцьк)

*Рекомендовано до видання вченою радою
Сумського державного університету
(протокол № 8 від 19 лютого 2015 року)*

Навчати вчитися перекладу : монографія / за заг. ред. д-ра філол.
Н15 наук, проф. С. О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет,
2015. – 215 с.
ISBN 978-966-657-582-4

Монографія присвячена 20-річчю спеціальності «Переклад» Сумського державного університету. Топіковою є сьогоденна проблема – навчати студентів вчитися перекладу. Монографія складається з двох частин. Перша частина присвячена статтям знаних учених України. У другій частині йдеться про наукову поліфонію у царині перекладу викладачів кафедр теорії та практики перекладу і германської філології Сумського державного університету. У монографії подані статті та короткі відомості про їх авторів.

Матеріали монографії зацікавлять викладачів, аспірантів, наукових співробітників, дослідників, перекладачів, студентів старших курсів факультетів іноземних мов та всіх, хто цікавиться проблемами перекладознавства.

УДК 81'253
ББК 81.07

ISBN 978-966-657-582-4

© Колектив авторів, 2015
© Сумський державний університет, 2015

ЗМІСТ

ДОВІДКА	5
Частина I. Переклад – своєрідне творче диво (Wonder of Wonders)	7
<i>Швачко С. О.</i> Перекладацькі трансформації у поетичному просторі.....	10
<i>Воробійова О. П.</i> Когнітивні оператори в художній семантиці: рецептивно-трансляційний аспект.....	18
<i>Демецька В. В.</i> Переклад текстів культури: адаптація чи анти-адаптація?.....	23
<i>Зацний Ю. А.</i> Зміни в повсякденному житті носіїв англійської мови й інноваційні процеси в словниковому складі.....	29
<i>Потапенко С. І.</i> Зіставна інтернет-лінгвістика: принципи дослідження гіпертексту.....	41
<i>Ребрій О. В.</i> <i>Modus operandi</i> перекладача у світлі теорії ігор.....	47
<i>Анохіна Т. О.</i> Статус вихідних патернів категорії лакуарності.....	52
<i>Багацька О. В., Коваленко А. М.</i> Принципи аналізу мовного втілення концепту рівновага.....	59
<i>Олікова М. О.</i> Когнітивно-комунікативні характеристики еліпсиса.....	63
<i>Семенюк А. А.</i> Функциональные особенности спонтанного информативного дискурса.....	70
Частина II. Переклад – це процес і результат (Goals. Gains. Gaps)	74
<i>Баранова С. В.</i> Вирішення комунікативних завдань на заняттях з перекладу.....	75
<i>Бровкіна О. В.</i> Мовленнєві засоби реалізації стратегії утішання при симетричних відносинах батьків та дітей.....	81
<i>Герман М. В.</i> Перекладацький метод Михайла Ореста (на прикладі поезій Райнера Марії Рільке).....	88
<i>Дегтярєва Л. И.</i> Соотнесенность лексико-семантических вариантов содержательной структуры слова при переводе с немецкого на русский язык.....	94
<i>Дорда В. О.</i> Сленг як явище мовної моди.....	99
<i>Єгорова О. І., Зінченко А. В.</i> Перекладацька рефлексія поезії Т. Г. Шевченка «Заповіт».....	108
<i>Ємельянова О. В.</i> Особливості авторитарного дискурсу в діаді «авторитарна особистість : авторитарна особистість».....	120
<i>Жулавська О. О.</i> Дефінітивний аналіз імені концепту тероризм.....	126
<i>Кобяков О. М.</i> Засада навчати вчитися і класичні мови	129
<i>Косенко Ю. В.</i> Дискурсивні маркери в сучасній англomовній фатичній метакомунікації.....	133
<i>Медвідь О. М.</i> Перекладацький аспект гендерних маркерів (на матеріалі спічів англomовних політдіячів).....	139
<i>Мовчан Д. В.</i> Зв'язок антонімії з антиноміями мови.....	147

Назаренко О. В. Щодо перекладу антропонімів (на матеріалі серії дитячих казок Don't Be Like Them).....	152
Попова О. В. Доцільність вивчення перекладацького аспекту вигуку як елемента сучасної мовної парадигми.....	156
Прокопенко А. В. Структурно-семантичні аспекти політичного інтерв'ю.....	162
Таценко Н. В. Семасіологічні параметри порівняння в перекладі.....	170
Чепелюк А. Д. Лінгвокогнітивні характеристики малого жанру: перекладацький аспект.....	178
Чернюк Н. І. Амбівалентність і переклад.....	183
Чуланова Г. В. Особливості перекладу англomовних текстів-відгуків (на матеріалі книжкового інтернет-магазину Amazon.com).....	191
Шуменко О. А. Semantic Evolution of Quantitative Words.....	197
Щигло Л. В. Перекладознавчий дискурс: традиції та інновації.....	201
ПІСЛЯМОВА	
Кобякова І. К. Професійний переклад на Слобожанщині.....	208

Press, 1991. 8. Stockwell P. Cognitive Poetics : An Introduction. – L.; N.Y. : Routledge, 2002. – 207 p.

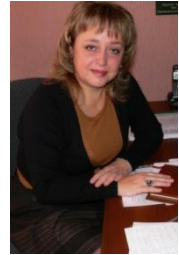
Джерела ілюстративного матеріалу

1. ASS = American Short Stories. 20th century. Американская новелла XX века. – М. : Радуга, 1989.
2. Cheever = Cheever J. Selected Short Stories / Сост. и предисл. П. В. Балдицына. – М. : Progress Publ., 1980.
3. KX = В. А. Кухаренко. Практикум по интерпретации текста. – М. : Просвещение, 1987.
4. SF = Sudden Fiction. American Short-Short Stories. – Salt Lake City: Peregrine Smith Books, 1990.

Демецька Владислава Валентинівна

1968

- Доктор філологічних наук, професор.
- Завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту іноземної філології Херсонського державного університету.
- Закінчила факультет іноземних мов Херсонського державного педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської у 1990 р.

Професійна кар'єра:

- 1991–1993 рр. – аспірант кафедри зарубіжної літератури Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (м. Сімферополь).
- 1994–2001 рр. – доцент кафедри англійської мови Херсонського державного університету.
- 2001–2005 рр. – докторант кафедри зарубіжної літератури Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (м. Сімферополь).
- 2005–2008 рр. – доцент кафедри англійської мови Херсонського державного університету.
- 2008–2011 рр. – завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Херсонського державного університету.
- 2011 р. до сьогодні – декан факультету перекладознавства Херсонського державного університету.

Більше 50 наукових праць.

Сфери наукових інтересів: перекладознавство, лінгвокультурологія, дискурсологія, концептологія, міжкультурна комунікація, контрастивна стилістика англійської мови;

Курси викладання : Теорія перекладу, Актуальні проблеми перекладу, Жанрологія у перекладі, Експериментальна лінгвістика.

Теми дисертацій: *кандидатська* – «Верлібр і жанр: функціонально-стилістичний та перекладацький аспекти (на матеріалі поезії У. Уйтмена і Т. С. Еліота)», спеціальність 10.02.19 – загальне мовознавство. *Докторська дисертація* – «Теорія адаптації в перекладі», спеціальність 10.02.16 – перекладознавство.

Підготувала 6 кандидатів наук.

Головні публікації:

1. Понятие переводческой адаптации: теоретический аспект // Современная филология: теория и практика // Матер. II Международной научно-практической конференции 1–2 ноября 2010: Москва, 2010. – С. 75–78.
2. Дискурс и текст в переводе // Когниция, коммуникация, дискурс. – Междунар. сб. науч. трудов / ред. И. С. Шевченко, В. И. Карасик. – Харьков : ХНУ, 2010. – Вып. 2. – С. 6–17. <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/> випуск-no2-2010/sevcenko-i-s
3. Adaptation as a notion of translational studies // The advanced science open access journal \ editor-in-chief Roman Davydov – United States 2012. – P. 15–18.
4. Adaptation as a concept of translation and interculturology // Problems of modern philology, pedagogics and psychology. Materials digest of the XXV International Scientific and Practical Conference and the II stage of Research Analytics Championship in pedagogical sciences, psychological sciences and the I stage of the Research Analytics Championship in the philological sciences – Published by IASHE – London, 2012. – P. 127–129.

Переклад текстів культури: адаптація чи антиадаптація?

*Демещька В. В., д-р філол. наук, професор,
Херсонський державний університет*

Переклад як своєрідний тип міжмовної та міжкультурної комунікації, наділений багатограним характером і відповідно може оцінюватися з різних точок зору – насамперед з точки зору відповідності оригіналу (незважаючи на ефект, створений перекладом), або з точки зору комунікативного ефекту, досягнутого за допомогою перекладу чи його прагматичної адекватності [7, 13, 14].

В окремих випадках перед перекладачем постає завдання не лише перекласти, а й опрацювати текст. У сучасних дослідженнях дедалі частіше простежується судження про те, що тексти, які потребують супровідного опрацювання, необхідно вважати фактами не так перекладу, а як мовного посередництва, до якого належить і адаптація [1, 3, 6]. І тому, якщо перед перекладачем постало завдання досягти заданого комунікативного ефекту, що звичайно передбачає прагматичну адаптацію, то цей вид діяльності «виходить за межі перекладу як процесу створення тексту, комунікативно рівноцінного оригіналу» [8, с. 221]. Коментуючи поняття «істинний переклад», В. П. Крупнов зазначає, що без чіткого розуміння своїх завдань перекладач, навіть діючи абсолютно щиросердо, «може фактично підмінити істинний переклад адаптацією або парафразою, ... або певним поєднанням цих елементів», які, на думку дослідника, не мають нічого спільного з власне перекладом [9]. Далі більш різко – «коли йдеться про підміну істинного

перекладу адаптацією (adaptation), мається на увазі наведення більш вільної версії, тобто такий переклад, коли перекладач відступає від тексту далі припустимих меж» [9]. Негативну оцінку адаптації також відверто проголошено Дж. Вейтманом, який стверджує, що іноді перекладачі лише уявляють, що вони перекладають у строгому значенні цього слова, тоді як фактично вони «займаються адаптацією» [16, с. 56]. Подібні міркування точаться здебільшого навколо проблем, пов'язаних з розумінням перекладачем своєї відповідальності не лише перед оригіналом і його автором, а й перед читачами перекладу. Проте зазначені праці не містять нічого істотного, крім вказівки на деякі неозначені «високі професійні вимоги до перекладача», необхідні йому для повноцінного відтворення «духу й букви» оригіналу.

Іншими словами, адаптація й переклад репрезентують принципово відмінні види практичної діяльності, причому адаптація рівносильна руйнації та перекрученню джерельного тексту. Тому деякі вчені вважають, що адаптація як один із різновидів мовного посередництва насамперед «полягає у спрощенні тексту, як формальному, так і змістовному» [1, с. 67].

Часто стверджується, що вдалий переклад – це такий переклад, який виглядає або звучить немов оригінал, але з одним уточненням – текст перекладу повинен бути комунікативно рівнозначним оригіналу, причому його комунікативна рівність проявляється в ототожненні рецептором перекладу та оригіналу в функціональному, змістовному та структурному відношення. Ця тотожність значною мірою залежить від «корекції на інший культурний універсум», корекції як відповіді на виклик міжкультурної асиметрії [4]. А це, здавалося б, передбачає, що від перекладача очікують активного втручання для досягнення цієї мети – а що це, як не адаптація?

Поняття про одні й ті самі, тобто еквівалентні, предмети та явища дійсності в різних мовах відмінні, оскільки ґрунтуються на різних уявленнях у національно-відмінних свідомостях. Це цілком природно й закономірно, тому що різняться способи життя, світобачення, звички, традиції, ті нескінченні й різноманітні умовності, що визначають національну культуру в місткому значенні слова. Зважаючи на міжмовну й міжкультурну асиметрії, перекладач вимушений практично в кожному випадку перетворення системи смислів додавати або усувати певні елементи смислу. Дійсно, в еквівалентному перекладі всі перетворення смислів, що містяться у вихідному повідомленні, мають раціональний характер і не підпорядковані безпосередньо волі перекладача [5, 11]. Унаслідок чого парадоксальними, але зовсім не винятковими в історії перекладу є випадки, коли стилістично еквівалентні ПТ не змогли (або не відразу змогли) стати функціонально адекватними, а функціонально адекватні ПТ не були стилістично еквівалентними. Відомі перекладознавці Ж.-П. Віне й Ж. Дарбельне проголошували, що відмова від адаптації, яка стосується не лише структури, а й самого «розвитку ідей, думок і способів їх фактичного викладу»,

спричиняє виникнення в «правильному» тексті певної невизначеності, чогось фальшивого, що неминуче виявиться в перекладі» [2, с. 166]. Нівелювання в перекладі «змін у мисленні, в культурному й лінгвістичному планах», може призвести до породження немодульованих і неадаптованих перекладів «важливих документів, шкільних підручників, журнальних статей, сценаріїв до фільмів тощо», які виникають через необізнаність або через прагнення до «хибно усвідомленої точності» перекладачами, які «не можуть або не ризикують здійснити опосередковані (непрямі) переклади» [там само; див. також 10, 15].

Адекватний переклад у будь-якому разі передбачає адаптацію. Інша річ, що пропорції власне перекладацьких й адаптивних стратегій підпорядковані типові тексту, та не просто умоглядному типові тексту, а прагматичному. Чим ближче прагматична функція тексту до домінуючих, тим більше адаптивних стратегій необхідно застосовувати, але не забуваючи про власне перекладацькі. Іншими словами, головний критерій адаптації тексту – це його прагматична орієнтація. Прагматичні тексти розрізняються за ступенем вияву прагмафункції. Тому ми можемо стверджувати, що прагматичною метою реклами є примушення адресата щось купити, кудись поїхати, а прагматична мета навчальних текстів полягає в тому, що адресат (учень) повинен правильно/неправильно поставити артикль, дібрати потрібні лексеми тощо.

Специфіка перекладу прагматичних типів текстів полягає, по-перше, в тому, що тексти ці належать до так званих текстів масового впливу, а реакція аудиторії має бути негайною. По-друге, якщо текст не відповідає «жанровому» або текст-типологічному очікуванню аудиторії, то в кращому разі він не розпізнається взагалі або розпізнається неправильно, а в гіршому разі – він розпізнається як «не-текст» чи «анти-текст». Саме тому теорія адаптації як локальна частина теорії перекладу працює з прагматично зорієнтованими текстами, переклад яких спирається на стереотипи очікування аудиторії й передбачає негайний прагматичний ефект. Що відбувається під час репродуктивного перекладу навчального типу тексту? Звернемося знов-таки до волюнтаривної та директивної функцій, які є одними з домінантних для прагматичного типу тексту.

До основних базисних ознак навчального типу тексту належать дидактичність і загальнодоступність. Облігаторна ознака – дидактичність – містить два параметри: освітній і виховний. Освітній аспект базується на інформативній функції, що зберігається навіть за умов репродуктивного перекладу. Виховний параметр співвіднесений з експресивною та директивною функціями, що виявляється в тексті через широке застосування різноманітних контактовстановлювальних маркерів.

Цікавий підхід до адаптації представлено в одному зі шкільних підручників. Вихідним текстом є текст казки французького письменника Шарля Перо «Червона Шапочка», який адаптувався у три етапи: перший –

адаптація внутрішньокультурна та вікова (відомо, що Шарль Перо насамперед адресував казки дорослій аудиторії); другий – міжкультурна адаптація (із французької в українську); і третій – знову ж таки вікова адаптація (представлений текст розрахований на підліткову аудиторію). Для того, щоб не бути голослівними, наведемо лише декілька прикладів: «Відійшла (Червона Шапочка) на таку віддаль, що не побачиш її неозброєним оком. Сіла під кущ. Випила вино. З’їла пиріг. Дістала з потайної кишені джинсів цигарку. Запалила, смалить і наспівує: Ах зта красная рябина / Среди осенней желтизны. / Я на тебя смотрю, любимый/Теперьуже со стороны...» [12, с. 383].

І ще: «Чао предкам!

– Дитино рідна! – сплеснула в долоні бабуся. – А ти де в таку рань тут узялася?

– Ша! – приклала пальця до вуст Червона Шапочка. – Якщо маман питатиме, де я була, скажеш, у тебе ночувала.

– Господь з тобою, дитино! А ти хіба не з дому?

– Дай щось пошамати! – сказала Червона Шапочка, викаблучуючись перед дзеркалом» [12, с. 384].

Ми лишаємо стилістам, лінгвістам та методистам оцінювання стилю викладу казки (нам, наприклад, не зрозуміло, чому онука спілкується з бабусею тюремним жаргоном). Хоча, роблячи висновки з фіналу казки, де онука вкоротила віку бабусі, використання такого стилю, мабуть буде виправданим. Адаптації підлягає не лише стиль вихідного тексту, а й його архітектоніка. Так, розв’язка казки немає нічого спільного з інтенціями автора вихідного тексту. Більше того, характер персонажів перекручено (злий казковий Вовк постає нещасною твариною, заляканою «маленькою дівчинкою», а «хоробрий та шляхетний мисливець» перетворюється на задкуного, тремтячого від страху. Ознайомлення з цим текстом порушило для мене такі питання. Чому ми дивуємося нашому молодому поколінню, якщо воно виховується на таких «яскравих» образах, і з яких, імовірно, списує модель своєї повсякденної поведінки? Чому приклади такої квазілітератури не просто подаються на сторінках шкільних підручників, затверджених МОН України, а й «наглухо» витісняють взірці колоритного українського гумору Остапа Вишні та Павла Глазового, які не лише розвивають почуття смаку, а й виховують самосвідомість та сприяють самоідентифікації нашої молоді як українців?

І наостанок. З точки зору перекладознавства та міжкультурної комунікації наведений текст є яскравим прикладом анти-адаптації, оскільки навчальний тип тексту, розрахований на певну вікову аудиторію, повинен виконувати прагматичну та дидактичну функції, тобто його оцінка має бути адекватною вихідному тексту. В наведеному тексті прагматична функція зберігається, але текст викликає реакцію аудиторії абсолютно протилежну вихідному тексту, що пояснюється не стільки міжкультурними

відмінностями, скільки авторськими настановами на інші морально-етичні норми.

Список літератури

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – Спб.: Филологический фак. СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
2. Вине Ж. – П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 157–167.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общин и лексические вопросы). – М.: ИОСО РАО, 2001. – 224 с.
4. Гаврилів Т. Роздуми про переклад. – Доступний з: <<http://krytyka.kiev.ua>>.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2004. – 544 с.
6. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову: навчальний посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 608 с.
7. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Очерки лингвистического учения о переводе. – М.: Международные отношения, 1973. – 215 с.
8. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
9. Крупнов В. П. Теоретические и практические проблемы перевода. – Доступний з: <<http://iilsr.iatp.by/ru/publication>>
10. Овсянникова Е. В. Гибридизированный стиль как переводческая проблема // Матер. VI Междунар. науч. конф. по переводоведению «Федоровские чтения» (21–23 окт 2004г.). – Спб.: Филологический фак-т СПбГУ. – 2005. – Выш. 5: Университетское переводоведение. – С. 255–261.
11. Попович А. Проблемы художественного перевода. – М.: Высшая школа, 1980. – 198 с.
12. Слоньовська О. В. Українська література: підруч. для 8 кл. загальної освіти. навч. закл. / О. В. Слоньовська. – К.: Освіта, 2008. – 400 с.
13. Цвиллинг М. Я., Туровер Г. Я. О критериях оценки перевода // Тетради переводчика / под ред. проф. Л. С. Бархударова. – М.: Международные отношения, 1978. – Выш. 15. – С. 3–9.
14. Neubert A. Pragmatische Aspekte der Übersetzung // Beih. II. Fremdsprachen. – Leipzig, 1968. – S. 21 – 38.
15. Newmark P. Textbook of Translation. – Longman, 2003. – 290 p.
16. Weightman J. G. On Language and Writing. – London: Sylvan Press, 1947. – 237 p.

(Стаття розміщена <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/226>)

Юрій Антонович Зацний

06.05.1944

- Завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету.
- Доктор філологічних наук, професор.
- Закінчив у 1970 Горлівський державний педагогічний ін-т іноземних мов зі спеціальності «Викладач англійської мови».

Професійна кар'єра:

- У 1964–1965 рр. – технік-геолог Микитівської геологічно-розвідувальної групи, м. Горлівка.
- У 1965–1967 рр. служив у Радянській Армії.
- У 1967–1969 рр. – гірничий майстер шахти «Глибока» м. Горлівка.
- У 1969–1970 рр. – старший майстер управління «Горлівськгаз», заступник директора Горлівського професійно-технічного училища